

Ten geleide

Wat is het een stoutmoedige greep geweest van de christelijke traditie om te geloven dat God mens geworden is. Ook als je niet zoveel op hebt met de goddelijkheid van Jezus, kun je evengoed het revolutionaire van die gedachte wel waarderen, een God 'even weerloos als wij mensen'. Weerloosheid, kwetsbaarheid is een gegevenheid van het menselijk bestaan, maar dat onontkoombare besef proberen we meestal diep weg te drukken. Wie wil nu voortdurend met haar eigen sterfelijkheid geconfronteerd worden?

Lezing: Prediker 9:1-6.11-12

Overweging 1

Iedereen is kwetsbaar. Als we deze tijd iets geleerd hebben is wel hoe kwetsbaar we zijn, en in hoeveel verschillende opzichten. De gevolgen van het dodelijke virus dat rondwaart laten zich voelen in bijna alle dimensies van ons leven en samenleven. Het gedwongen thuiswerken zet relaties onder druk, áls je je baan al kan houden. Netflix en puzzels van duizend stukjes blijken maar een armzalige vervanging van festivals, theater, café en sport. We vervelen ons te pletter of we voelen de constante druk van het thuis werken zonder afgrenzing van werk en vrije tijd. Zo blijkt vrijwel elk aspect van ons bestaan kwetsbaar: gezondheid, broodwinning, je relatie, je sociale leven in al zijn schakeringen en de vele verschillende manieren waarop we van het leven genieten (gelukkig niet allemaal!).

We zijn er het afgelopen jaar dus met de neus op gedrukt: iedereen is kwetsbaar. Maar tegelijk is het zo dat niemand kwetsbaar wil zijn. Al in het eerste bijbelse verhaal na de schepping wordt dat zichtbaar: Adam en Eva mogen van alle vruchten in de tuin van Eden eten, alleen niet van de boom van de kennis van goed en kwaad. Maar: 'Toen zag de vrouw dat de boom goed was om van te eten - ze zou tot inzicht komen... Zij nam een van zijn vruchten en at, en gaf hem ook aan haar man naast haar, hij at - toen gingen de twee de ogen open en zij wisten, zij waren naakt. Zij regen vijgenbladeren aaneen en maakten schorten' (Genesis 3:6-7).

Naakt maakt kwetsbaar, de ogen van de ander worden als wapens, kunnen je verwonden. Daarom maakten zij kleren om zich te bedekken, om zich te pantseren, om tegenover de ander niet meer naakt, niet meer zó kwetsbaar te zijn.

De kwetsbaarheid van de mens is dus tweeledig: we zijn fysiek kwetsbaar, sterfelijk, ook als we jong en krachtig zijn. In veel teksten in de bijbel klinkt dat besef door, in Job, de Psalmen, en dus ook in Prediker, zoals we net hoorden: 'Alle mensen treft hetzelfde lot.' Of in de woorden van Jacques Bloem in zijn gedicht 'Insomnia': 'elk wezen [is] zwanger van de dood', 'En elk zijn is tot niet zijn geschapen.'

Dat is de ene vorm van kwetsbaarheid, de essentie van de *condition humaine*. Daarnaast is er dus die andere, uit Genesis 3, kwetsbaar zijn in de confrontatie met een medemens. De ander is een bedreiging, een potentiële vijand. Intimiderend, beschuldigend, misschien beledigend of agressief. De ander kan maken dat wij ons kwetsbaar voelen. Op je werk, op het schoolplein, in het verkeer, in de schoot van het gezin, wie heeft er niet ooit zo'n ervaring opgedaan met een overweldigende ander die maakte dat jij je zo onverteerbaar kwetsbaar voelde.

Maar zo hóeft het niet te zijn. Weerloosheid kan juist ook zachtheid en openheid opwekken, soms zelfs waar je het het minst zou verwachten.

Onlangs las ik een interview met de cabaretier Marcel Verreck over zijn dubbelgehandicapte zoon Daniël van dertien, maar met de geestelijke leeftijd van nog geen jaar. Hij vertelt over de soms onverwacht aardige reacties van de buitenwereld, zo komt hij regelmatig op zijn wandeling met de rolstoel langs een sportschool: 'Zo'n krachthonk vol getatoeëerde kerels met kale koppen. [Hij wordt daar aangesproken door een beer van een vent]. "Ik zie je hier vaak met je kleine jongen en ik wou je even zeggen dat je een geweldige vader bent." Laatst passeerden we een groepje hangjongeren. Kwam er zo'n jongen met een capuchon op ons af: "Mijnheer, wat heeft-ie?" Ik leg het die jongen kort uit, en hij zegt: "Ik heb respect voor u. En ik hoop dat het góéd komt." Dat is net als bij die man van de sportschool: ze geven even iemand een zetje omdat ze denken dat dat nodig is. Dat is pure liefde.' Aldus het interview. Pure liefde, van een hangjongere dus, nou niet een model van betrokken, sociaalvoelend burgerschap.

Het kind in dit voorbeeld is de meest kwetsbare, maar in het kind toch net zozeer de ouder, die dat kind wil beschermen tegen elk kwaad dat van de buitenwereld kan komen. En dan blijkt die buitenwereld soms helemaal niet zo kwaad te zijn. Ik zwijg nog over de zee van liefde en toewijding die dat kind en zijn lotgenoten omgeeft in de professionele zorg. Verreck zegt in het interview: 'Iedereen die zich beklagt over de toestand van de zorg in Nederland, zou ik willen uitnodigen eens op de school van mijn zoon te komen kijken. Dát is beschaving.'

De theoloog Okke Jager, in de jaren negentig overleden aan een hersentumor, drieënzestig jaar jong, schreef er een gedicht over, in die jaren vaak geciteerd in overlijdensadvertenties, vooral de laatste regel:

Verraadt ons aller angst zich niet
in wie het leven weerloos liet?
De glasglans stemt de blazer mild.
De kaarsvlam vormt de hand tot schild.
De krokus wijst beton zijn grens.

Hoe kostbaar is een kwetsbaar mens.

Overweging 2

Wanneer voelen wij zelf ons het kwetsbaarst? Ik denk: als we bang zijn afgewezen te worden. Afgewezen in je werk, in de liefde, in sociale relaties, omdat we niet mooi, niet slim genoeg zijn, niet aardig gevonden worden, of niet jong genoeg of juist te jong. We schamen ons daarvoor. Kwetsbaar zijn is vooral bang zijn dat de ander datgene ziet waar wij ons voor schamen. Gezien worden met vriendelijke ogen, dat alleen al kan helend werken, het helpt bij het onder ogen zien van die pijnplek. Juist dat is iets wat we in het dagelijks leven liever niet doen, we willen die pijnplek liever negeren, weglachen, onzichtbaar maken ook voor onszelf.

We lezen zo een fragment uit het Johannesevangelie waarin ik dat terugzie. Het is het verhaal van de ontmoeting, van Jezus met de Samaritaanse vrouw bij een waterput. Verhalen van ontmoetingen met een vrouw bij een bron komen een aantal keren voor in de Joodse bijbel: Hagar, Rebekka, Rachel, Zippora (de latere vrouw van Mozes) - bij een put wordt hun

kwetsbaarheid zichtbaar: dorstend in de woestijn, zoals Hagar, te zwak om de zware afsluitsteen op te tillen zoals Rachel, te zwak om zich te verweren tegen mannelijke herders die éérst willen, zoals Zippora ervaart.

Het verhaal van Johannes bouwt erop voort en wijkt ervan af. Het speelt met allerlei tegenstellingen: die tussen man en vrouw, Jood en Samaritaan, het nu en de toekomst. Het zijn teveel motieven om nu uitgebreid te analyseren. Ik doe het verhaal ook geen recht door er alleen één aspect uit te lichten, maar voor nu moet dat maar even.

Het is een epifanie-verhaal: Jezus openbaart zich in zijn bijzondere kracht. Maar in het gesprek openbaart hij als het ware ook de vrouw aan zichzelf, hij brengt haar ertoe zichzelf te zien. Zijn rol kun je als onsympathiek opvatten, als beschuldigend. Op het eerste gezicht lijkt het misschien een plat soort moralisme dat doorklinkt in zijn deel van de dialoog over haar man. Een verwijt, zelfs een veroordeling: 'U hebt vijf mannen gehad en degene die u nu hebt is uw man niet.'

Maar zo hoeft je het niet te lezen. De vrouw zelf lijkt het in elk geval niet zo te ervaren: voor haar werkt de blik van Jezus bevrijdend. Hij geeft haar inzicht in zichzelf, zij durft zichzelf en haar leven tot dan toe onder ogen te zien, welke keuzes zij gemaakt heeft - misschien gedwongen was te maken, wat er misging. Ook als je het verhaal politiek-symbolisch leest, als het eigenlijk zou doelen op de wereldmachten waar Samaria zich achtereenvolgens aan toevertrouwd had, met Rome als meest recente, blijft staan dat Jezus de vrouw, dan wel Samaria, haar pijnpunt onder ogen laat zien. Uit haar erkenning dat hij een profeet is blijkt dat zij haar kwetsbaarheid daarover niet langer uit de weg gaat. En uit het vervolg blijkt dat zij die kan omzetten in kracht. Nog vóór Maria Magdalena, die in hetzelfde evangelie van Johannes de apostel van de apostelen wordt (Johannes 20:17), neemt deze naamloze vrouw uit Samaria diezelfde rol op zich voor haar eigen volksgenoten. Je kunt vermoeden dat die niet erg welwillend jegens haar waren, haar levensstijl zal vast niet in hun moraal gepast hebben, maar nu zij haar eigen pijn daarover in de ogen heeft gekeken, weet zij hen moeiteloos te overtuigen. Zij gaat - om het wat abstracter te zeggen - uit in de wereld, neemt haar verantwoordelijkheid op zich, een verantwoordelijkheid waarvan ze niet eens wist dat ze die had. Zwakheid die kracht wordt.

Lezing: Johannes 4:4-18.27-30.39